UG ED S4-03
(DSC/DSE)

চাৰি বছৰীয়া স্নাতক পাঠ্যক্ৰম

(চি. বি. চি. এচ; এন ই পি ২০২০ অনুসৰি)

চতুৰ্থ ষাণ্মাসিক

দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা

শিক্ষা

ইন্দিৰা মিৰি শিক্ষা অধ্যয়ন সত্ৰ

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

বিষয় বিশেষজ্ঞ মণ্ডলী

অধ্যাপক দুলুমণি গোস্বামী, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়
অধ্যাপক নীল ৰতন ৰয়, তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়
ড° মৰমী গোস্বামী, নেৰিম, গুৱাহাটী

সমন্বয়ৰক্ষী ঃ **ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

প্রস্তুতি গোটৰ সদস্য

অধ্যায়	*অৰিহণা যোগাইছে*	*ভাষান্তৰকাৰী*
১	ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ,	ড° বীৰেন্দ্র ডেকা
২	ভাস্কৰ শর্মা,	মুকতাৰা ৰহমান,
৩,১৪	ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ,	গীতাঞ্জলী মেধি,
৪	ড° প্রণৰ শইকীয়া,	অপৰাজিতা শর্মা
৫,৯	ড° উৎপল কলিতা	গীতাঞ্জলী মেধি
৬,১১	ড° শ্রুতিধাৰা মহন্ত	গীতাঞ্জলী মেধি
৭	ড° দেবাশিষ পল আৰু ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ	গীতাঞ্জলী মেধি
৮	ড° প্রীতিমা শর্মা	ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ আৰু অপৰাজিতা শর্মা
১০	অধ্যাপক শ্রীনাথ বৰুৱা	ড°বীৰেন্দ্র ডেকা
১২	ড° প্রসেনজিৎ দাস	ড° বীৰেন্দ্র ডেকা
১৩	ড° প্রসেনজিৎ দাস	অপৰাজিতা শর্মা

সম্পাদনা ঃ

বিষয়বস্তু সম্পাদনা ঃ অধ্যায় ১, ২, ৮, ৯, ১০, ১২ আৰু ১৩, **শ্রীনাথ বৰুৱা,** প্রাক্তন উপাচার্য, কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

ভাষা সম্পাদনা ঃ **ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়

গাঁথনিক সম্পাদনা ঃ **ড° ৰীতিমণি বৰদলৈ,** কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্তবিশ্ববিদ্যালয়

প্রথম প্রকাশ ঃ ২০২৫

This Self Learning Material (SLM) of the Krishna Kanta Handiqui State Open University is made available under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike4.0 License (international): http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/

কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ হৈ পঞ্জীয়কৰ দ্বাৰা মুদ্রিত আৰু প্রকাশিত।

মুখ্য কার্যালয় ঃ পাটগাঁও, ৰাণী গেট, গুৱাহাটী - ৭৮১ ০১৭; Web : www.kkhsou.in

উপ-মুখ্য কার্যালয় ঃ ৰেচম নগৰ, খানাপাৰা, **গুৱাহাটী - ৭৮১ ০২২**

এই শিক্ষণ সামগ্রী প্রস্তুতিৰ বাবে আর্থিক অনুদান আগবঢ়োৱা
দূৰ শিক্ষা সংস্থা, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগৰ ওচৰত বিশ্ববিদ্যালয় কৃতজ্ঞ

বিষয়সূচী

পৃষ্ঠা নং

অধ্যায় ১ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ গঠন** ৫-২২

দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ ধাৰণা, বিশ্বত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ উদ্ভৱ, ভাৰতবৰ্ষৰ দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ ইতিহাস,ভাৰতবৰ্ষত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ উদ্ভৱ আৰু প্ৰয়োগ ।

অধ্যায় ২ ঃ **শিক্ষার্থীৰ সহায়কাৰী সমল** ২৩-৪২

শিক্ষার্থীৰ সহায়কাৰী সমলঃ মূল ধাৰণা, শিক্ষার্থীৰ সহায়কাৰী সমলৰ অর্থ আৰু বিকাশ, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাত (ODL) শিক্ষার্থীৰ সহায়কাৰী সমলৰ ভূমিকা,অধ্যয়ন কেন্দ্ৰৰ ভূমিকা,পৰামর্শমূলক আলোচনাৰ (Couselling) গুৰুত্ব, শিক্ষার্থীৰ সহায়কাৰী সমলৰ বিভিন্ন মাধ্যমঃ দৃশ্য আৰু শ্ৰব্য ব্যৱস্থা, **বৈদুতিক** সঁজুলিবোৰ আৰু অন্যান্য মাধ্যম ।

অধ্যায় ৩ ঃ **স্ব-শিকন সামগ্ৰী** ৪৩-৬৬

স্ব-শিকন সামগ্ৰীৰ ধাৰণা আৰু প্ৰকৃতি, স্ব-শিকন সামগ্ৰী আৰু পাঠ্যপুথিৰ প্ৰভেদ, স্ব-শিকন সামগ্ৰীৰ বৈশিষ্ট্য, স্ব-শিকন সামগ্ৰীৰ পৰিকল্পনা আৰু গাঁথনি।

অধ্যায় ৪ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ অধ্যয়নৰ কৌশলসমূহ** ৬৭-৮১

অধ্যয়নৰ কৌশলবোৰৰ অর্থ আৰু গুৰুত্ব, ফলপ্ৰসু অধ্যয়ন কৌশলৰ বিকাশ, পৰিকল্পনা, ফলপ্ৰসু শ্ৰৱণ, ফলপ্ৰসু পঢ়ন, ফলপ্ৰসু লিখন,যোগাযোগৰ কৌশলসমূহ, সময় পৰিচালনা,অধ্যয়নৰ কৌশলসমূহ আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন।

অধ্যায় ৫ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যবিষয় বিকাশ প্ৰক্ৰিয়া** ৮২-৯৬

পাঠ্যবিষয়ৰ ধাৰণা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যবিষয় বিকাশ প্ৰক্ৰিয়া, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যবিষয় সম্পৰ্কীয় মূল দৃষ্টিভংগীসমূহ ।

অধ্যায় ৬ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত পাঠ্যসূচী মূল্যায়ন** ৯৭-১১৮

পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ ধাৰণা আৰু অর্থ, পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ সংজ্ঞা, পৰীক্ষা, মূল্যাংকন, জোখ-মাখ আৰু মূল্যায়ন, পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা,দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ বিভিন্ন দিশ।

অধ্যায় ৭ ঃ **মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাত সামূহিক উন্নয়ন বিষয়ক পাঠ্যক্ৰম** ১১৯-১৩১

দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ জৰিয়তে সামূহিক উন্নয়ন, সামূহিক উন্নয়ন বিষয়ক পাঠ্যক্ৰম, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাৰে আগবঢ়োৱা সামূহিক উন্নয়ন বিষয়ক পাঠ্যক্ৰমবোৰৰ সমস্যা তথা প্ৰত্যাহ্বান

অধ্যায় ৮ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু গ্ৰামীন বিকাশ**

গ্ৰামীন বিকাশৰ ধাৰণা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু গ্ৰামীন বিকাশ, মহিলা সবলীকৰণ আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ যোগেদি গ্ৰামীন বিকাশ আৰু মহিলা সবলীকৰণৰ বাবে অধ্যয়ন সূচী।

অধ্যায় ৯ ঃ **শিক্ষক প্ৰশিক্ষণ কাৰ্যসূচীত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ ভূমিকা**

শিক্ষকৰ শিক্ষাৰ ধাৰণা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে শিক্ষকক দিয়া প্ৰশিক্ষণ, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা পৰিষদ (NCTE)ৰ প্ৰাথমিক পৰ্যায়ৰ শিক্ষাদান বিষয়ক ডিপ্লমা (D.El.Ed.) পাঠ্যক্ৰম, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষকৰ শিক্ষা পৰিষদ (NCTE)ৰ শিক্ষা বিষয়ৰ স্নাতক (B.Ed.) পাঠ্যক্ৰম।

অধ্যায় ১০ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ গুণগত আশ্বাস**

গুণগত শিক্ষাৰ ধাৰণা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ গুণগত নিশ্চিতকৰণ, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত গুণগত আশ্বাসৰ বিভিন্ন উপায়।

অধ্যায় ১১ ঃ **মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাত মূল্যায়ন**

মূল্যায়ন (Assessment) আৰু মূল্যাংকনৰ (Evalutation) অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন (ODL) ব্যৱস্থাত মূল্যায়ন, মূল্যায়নৰ উদ্দেশ্য, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাত মূল্যায়নৰ প্ৰকাৰ

অধ্যায় ১২ ঃ **দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত তথ্য আৰু যোগাযোগ প্ৰযুক্তিবিদ্যা**

তথ্য আৰু যোগাযোগ প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ অৰ্থ, প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ গঠন আৰু প্ৰয়োগ, দূৰ শিক্ষাত তথ্য আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ ভূমিকা, ইয়াৰ সুবিধা আৰু প্ৰত্যাহ্বানসমূহ।

অধ্যায় ১৩ ঃ **মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদসমূহ আৰু ভাৰতত ইয়াৰ প্ৰত্যাহ্বানসমূহ**

মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদসমূহৰ ধাৰণা, শিক্ষাত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদ (OER) সমূহৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু পৰিসৰ, ভাৰতবৰ্ষৰ ক্ষেত্ৰত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদৰ ক্ষেত্ৰত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ।

অধ্যায় ১৪ ঃ **মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ**

মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা (ODE)ত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ, শিক্ষাৰ্থীয়ে সন্মুখীন হোৱা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ, শিক্ষকে সন্মুখীন হোৱা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ, বিশ্ববিদ্যালয় বা শিক্ষানুষ্ঠানে সন্মুখীন হোৱা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহ জয় কৰাৰ উপায়।

প্ৰসঙ্গ পুথি ঃ **(পাঠ্য বিষয়ৰ আটাইকেইটা অধ্যায়ৰ বাবে)**

পাঠ্য বিষয় পৰিচয়

প্ৰথম আৰু দ্বিতীয় ষান্মাসিকৰ পাঠ্যবিষয়ত আমি ইতিমধ্যে শিক্ষাৰ ধাৰণা আৰু প্ৰয়োজনৰ বিষয়ে. আলোচনা কৰাৰ লগতে শিক্ষা মনোবিজ্ঞানৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ বিষয়ে গম পালো। তৃতীয় ষান্মাসিকৰ পাঠ্যক্ৰমৰ বাবে দুখন পাঠ্যবিষয় ক্ৰমে UG ED 3-01 য'ত আমি শিক্ষাৰ সমাজতাত্ত্বিক আধাৰ আৰু পাঠ্যক্ৰম UG ED 3-02ত ভাৰতবৰ্ষৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ কিছু নিৰ্বাচিত বিষয়ৰ বিষয়ে বিষদ্ভাবে গম পালো। চতুৰ্থ ষান্মাসিকৰ UG ED 4-01ত আমি দূ�ৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা আৰু ইয়াৰ প্ৰয়োগৰ বিভিন্ন দিশৰ বিষয়ে জানিবলৈ সক্ষম হ'ম। এই পাঠ্যক্ৰম মুঠতে ১৪টা অধ্যায়ত যুগুত কৰা হৈছে। UG ED 4-01 পাঠ্যবিষয়খন শিক্ষা বিষয়টি বুনিয়াদী আৰু বিষয় সম্পৰ্কীয় ঐচ্ছিক পাঠ্যবিষয় হিচাপে লোৱা শিক্ষাৰ্থীয়ে পঢ়িব লাগিব।

প্ৰথম অধ্যায়টিত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা গঠনৰ প্ৰাসংগিকতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। দ্বিতীয় অধ্যায়টিযে শিক্ষাৰ্থীৰ সহায়কাৰী সমলৰ ধাৰণা, ভূমিকা আৰু শিক্ষাৰ্থীৰ সহায়কাৰী সমলৰ বিভিন্ন মাধ্যমৰ বিষয়ে এটি আলোকপাত কৰা হৈছে। তৃতীয় অধ্যায়টিত স্ব-শিকন সামগ্ৰীৰ ধাৰণা আৰু প্ৰকৃতিৰ বিষয়ে এটি আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। ইয়াৰোপৰি তৃতীয় অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা স্ব-শিকন সামগ্ৰীৰ পৰিকল্পনা আৰু গাঁথনিৰ বিষয়ে এটি বিস্তৃত আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। চতুৰ্থ অধ্যায়টিত অধ্যয়নৰ কৌশলবোৰৰ অৰ্থ আৰু গুৰুত্ব, ফলপ্ৰসু অধ্যয়ন কৌশলৰ বিকাশৰ বিষয়ে সুক্ষ্মভাৱে এটি আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। পঞ্চম অধ্যায়টিত পাঠ্যবিষয়ৰ ধাৰণা, দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যবিষয় বিকাশ প্ৰক্ৰিয়া আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ পাঠ্যবিষয় সম্পৰ্কীয় মূল দৃষ্টিভংগীসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে । ষষ্ঠ অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ ধাৰণা, পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ প্ৰয়োজনীয়তা আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ পাঠ্যসূচী মূল্যায়নৰ বিভিন্ন দিশ সম্পৰ্কে আলোকপাত কৰা হৈছে। সপ্তম অধ্যায়টিত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ জৰিয়তে সামূহিক উন্নয়ন, মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাত সামূহিক উন্নয়ন বিষয়ক পাঠ্যক্ৰমৰ বিষয়ে আলোচনা আগবঢ়োৱা হৈছে। অষ্টম অধ্যায়টিত গ্ৰামীন বিকাশ আৰু নাৰী সবলীকৰণৰ ক্ষেত্ৰত শিক্ষাৰ অৱদানৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। নবম অধ্যায়টিত দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ জৰিয়তে শিক্ষকক দিয়া প্ৰশিক্ষণৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হৈছে। দশম অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা গুণগত শিক্ষাৰ ধাৰণা আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাৰ গুণগত আশ্বাসৰ বিভিন্ন উপায়সমূহৰ বিষয়ে এটি বিস্তৃত আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। একাদশ অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিকন ব্যৱস্থাত মূল্যায়নৰ গুৰুত্ব সম্পৰ্কে এটি সমীক্ষাত্মক ৰূপ অংকিত কৰাৰ প্ৰয়াস কৰা হৈছে । দ্বাদশ অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষাত তথ্য আৰু যোগাযোগ প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ প্ৰাসংগিকতা আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন সুবিধা আৰু প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। ত্ৰয়োদশ অধ্যায়টিত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদসমূহৰ ধাৰণা, শিক্ষাত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদ (OER) সমূহৰ প্ৰয়োজনীয়তা তথা পৰিসৰ লগতে ভাৰতবৰ্ষৰ ক্ষেত্ৰত মুক্ত শৈক্ষিক সম্পদৰ ক্ষেত্ৰত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ বিষয়ে সুক্ষ্মভাৱে এটি আলোচনা দাঙি ধৰা হৈছে। চতুদৰ্শ অধ্যায়টিৰ দ্বাৰা মুক্ত আৰু দূৰৱৰ্ত্তী শিক্ষা (ODE)ত থকা প্ৰত্যাহ্বানসমূহৰ বিষয়ে লগতে প্ৰত্যাহ্বানসমূহ জয় কৰাৰ উপায়সমূহৰ বিষয়েও এটি আলোকপাত আগবঢ়োৱা হৈছে।

এই পাঠ্যভাগটি অধ্যয়ন কৰোঁতে মূল পাঠৰ সোঁ তথা বাওঁফালে কিছুমান আয়তাকাৰ বাকচ লক্ষ্য কৰিব। এইবোৰত মূল পাঠত থকা নতুন শব্দ আৰু পৰিভাষাসমূহৰ অৰ্থ সন্নিবিষ্ট হৈছে। সেইদৰে— 'জানি থোৱা ভাল' বাকচবোৰত মূল পাঠৰ সৈতে জড়িত কিছু গুৰুত্বপূৰ্ণ তথ্যৰ সম্ভেদ আছে। অধ্যায়ত থকা 'চিন্তা-চৰ্চা কৰক' সমূহে অধ্যয়ন অধিক সক্ৰিয় আৰু ফলপ্ৰসূ হোৱাত সহায় কৰিব। আকৌ, 'অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ' যোগে আগবঢ়োৱা প্ৰশ্নাৱলীয়ে অধ্যয়নৰ অগ্ৰগতি সম্পৰ্কে স্ব-পৰীক্ষণৰ সুবিধা দিব। অধ্যয়নৰ লগে লগে উক্ত প্ৰশ্নাৱলীৰ উত্তৰসমূহ লিখি শেষত দিয়া 'অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান'ৰ সৈতে ৰিজাই চোৱাটো অধিক লাভদায়ক হ'ব। অধ্যায়টিত আলোচিত বিভিন্ন ধাৰণাসমূহৰ বিষয়ে বিস্তৃত অধ্যয়নৰ বাবে 'অধিক জানিবলৈ' শিতানত উল্লেখ থকা গ্ৰন্থসমূহ সাৰথিস্বৰূপ। অধ্যায়বোৰৰ শেষত 'আৰ্হি প্ৰশ্ন' হিচাপে কেইটিমান প্ৰশ্নৰ আৰ্হিও তুলি দিয়া হৈছে। শেষৰ অধ্যায়টিৰ পাছত কেইখনমান 'প্ৰসঙ্গ পুথি'ৰ নাম উল্লেখ কৰা হৈছে। সেই কেইখন পুথিৰ সহায়েৰেই মূলতঃ এই পাঠ্যবিষয়ত উল্লেখ থকা অধ্যায়সমূহ প্ৰস্তুত কৰা হৈছে। আপোনালোকে বিশদভাৱে কোনো বিষয় জানিবলৈ হ'লে সেইকেইখন অধ্যয়ন কৰিব পাৰিব।